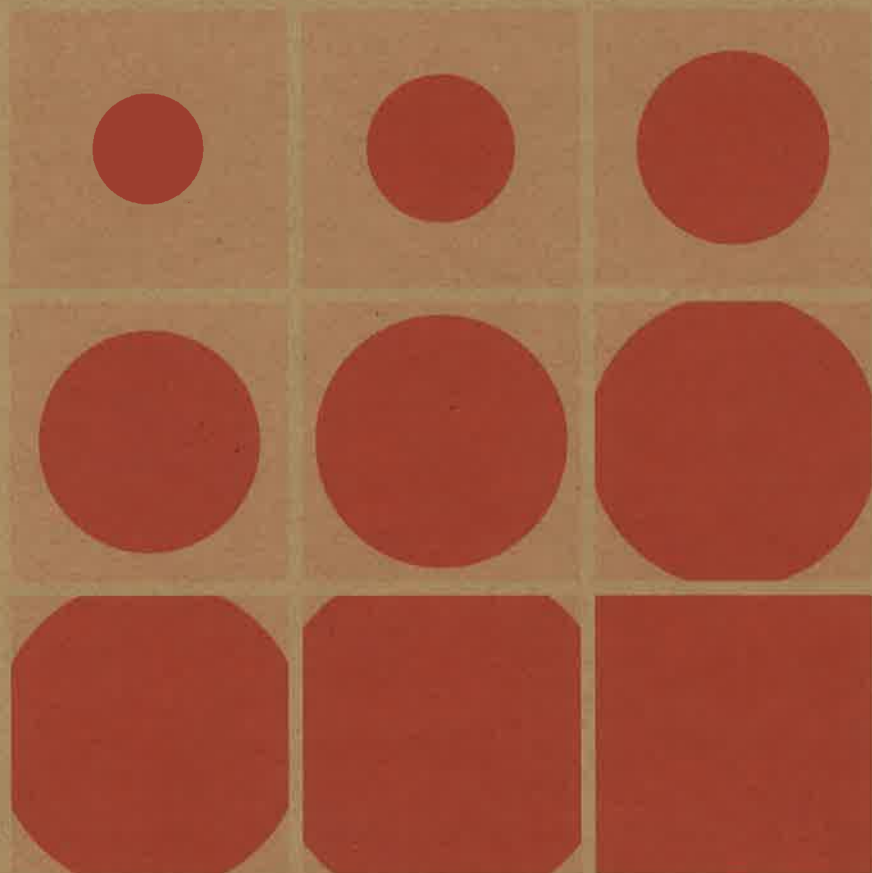

Drago Roksanđić

HISTORIOGRAFIJA

U TRANZICIJI

Drago Roksanđić

Historiografija u tranziciji

Prof. dr. sc. Drago Roksanđić
Historiografija u tranziciji

Srpsko kulturno društvo "Prosvjeta"
Zagreb, Berislavićeva 10

Biblioteka Posebna izdanja

ZA IZDAVAČA: dr. sc. Mile Radović
GLAVNI UREDNIK: Čedomir Višnjić

RECENZENTI: prof. dr. sc. Slaven Ravlić
prof. dr. sc. Aleksandar Jakir

LEKTURA, KOREKTURA I IZRADA KAZALA:
dr. sc. Samanta Paronić

DIZAJN: Ruta

TISAK: Tiskara Zelina d.d.

ISBN 978-953-7611-88-0

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod
brojem 001015500.

TIRAŽ: 500 kom

Izdano uz finansijsku pomoć Savjeta za nacionalne manjine RH

Zagreb, decembar 2018.

Drago Roksanđić

Historiografija u tranziciji

Sadržaj

Na razmedima prošle sadašnjosti, bliske prošlosti i suvremene povijesti — 9

1. Historijski revizionizam i/ili južnoslavenske historiografije poslije raspada Jugoslavije — 11
2. Povijesno sjećanje ili povijesni zaborav? Prilozi raspravi o političkoj kulturi u Srbiji — 17
3. O manjinskom legitimitetu i legalitetu: Srbi u Hrvatskoj između lojalnosti, neposlušnosti i pobune (1989. – 1990.) — 25
4. Nacionalni sukobi u Titovoj Jugoslaviji – tabu? — 60
5. Diskursi hrvatskog antifašizma i izazovi povijesnog pamćenja i zaborava — 79
6. Pamćenje i kultura povijesnog mišljenja – baština hrvatskog antifašizma 1945. – 2005. — 89
7. Ustanak u Hrvatskoj ljeti 1941. godine: kultura ili kulture pamćenja od 1945. do 1991. godine — 98
8. “Bratstvo i jedinstvo” u političkom govoru jugoslavenskih komunista 1919. – 1945. godine — 119
9. Jugoslavenstvo prije stvaranja Jugoslavije — 137

Od traume do tragedije — 159

10. Nezavisna Država Hrvatska u kotarevima Glina i Vrginmost (travanj 1941. – siječanj 1942.): prostorne i vremenske logike nasilja — 161
11. O tragediji, traumi i katarzi: Srbi u jasenovačkom logoru, 1941. – 1945. godine — 202
12. Prvi svjetski rat – povijest mržnje u Jugoistočnoj Europi? — 220

Kulturne politike između politike i kulture — 233

13. O stanju humanističkih znanosti u Istočnoj i Srednjoj Europi — 235
14. Krležina *Enciklopedija Jugoslavije* između euroskepticizma i euronormativizma — 243
15. Zagrebački Filozofski fakultet u revolucionarnoj tranziciji (1945. – 1948.) — 262
16. Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske (Topusko, 25. – 27. lipnja 1944.): između “mjesta pamćenja” i kritičke refleksije — 281
17. Profesori Filozofičko-historičkog odjela Mudroslovnog fakulteta Sveučilišta Franje Josipa I. u Prvom svjetskom ratu (u suradnji s Ivanom Cvijović Javorina) — 359

(Be)smisao identiteta — 365

18. Nikola Tommaseo (1802. – 1874.) u povijesnoj perspektivi: hrvatske i srpske kulturne i nacionalnoideološkijske apropijacije — 367
19. Sava Mrkalj, zagrebački *eminens* — 379
20. Gerasim Zelić – *Homo Mediterraneus?* — 393

Varijacije na hrvatsko-austrijske/njemačke teme — 405

21. Hrvatska i europska Njemačka, s nadom — 407
22. Kontroverze o njemačkoj kulturnoj orijentaciji u hrvatskom narodnom preporodu:
njemački jezik u hrvatskoj svakodnevici (1835. – 1848.) — 419
23. Hrvatska vojna krajina u austrijskoj i francuskoj geostrategiji
(1789. – 1815.): usporedba — 437
24. “Prosvijećena” modernizacija i tolerancija u Habsburškoj
Monarhiji u 18. stoljeću:
problemi pristupa – konfliktni koncepti i kontradiktorne prakse
— 461

O onima kojih više nema — 475

25. Ulomci iz sjećanja na profesora Renea Lovrenčića — 477
26. Sjećanje na prof. dr. Đorđa Stankovića (Sloboština, 21. siječnja
1944. – Beograd, 9. kolovoza 2017.) — 492

RIJEČ NA KRAJU (Drago Roksandić) — 499

BIBLIOGRAFIJA UVRŠTENIH RADOVA (Drago Roksandić) — 505

IZVORI I LITERATURA — 509

KAZALO OSOBNIH IMENA (Sastavila: dr. sc. Samanta Paronić)
— 533

KAZALO GEOGRAFSKIH POJMOVA (Sastavila: dr. sc. Samanta
Paronić) — 551

BILJEŠKA O AUTORU — 563

Na razmeđima
prošle sadašnjosti,
bliske prošlosti i
suvremene povijesti

Zašto ovakav izbor?

Naslov ovog izbora članaka iziskuje pojašnjenja. Manje je u pitanju pojam “historiografija”. Neovisno o svemu što se u historijskoj znanosti od 19. do 21. stoljeća zbilo i što je itekako utjecalo na stvaranje nijansiranih značenja pojma, “historiografija” nikada nije bila predmet sporova među povjesničarima. Nije to bila čak ni onda kada se oni ni u čemu nisu suglašavali, pa čak ni razumijevali, kao što je bio i još uvijek jest slučaj s ponekim raspravama između “modernista” i “postmodernista”. Paradigmatičan je slučaj svjetski poznati priručnik Ernesta Breisacha *Historiography. Ancient, Medieval & Modern* (The University of Chicago Press, 1983., 1994., 2007.), koji u svom kazalu pojmova uopće nema natuknice “historiografija”.⁸⁷⁸ Jednako je postupila Mirjana Gross u Kazalu pojmo-va svoje knjige *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*. Ipak je osjetila potrebu posvojiti ovaj pojam u obrazlaganju vlastitog shvaćanja historijske znanosti: “Historiji kao spoznaji pripada i pojam *historiografija*, tj. pismeno izlaganje rezultata istraživanja, odnosno skup historijskih djela”.⁸⁷⁹ Takvu kolokvijalnom tumačenju pogotovo nema mjesta u bilo kojem postmodernističkom priručnom djelu.⁸⁸⁰ *That Noble Dream* Petera Novicka, klasično je djelo moderne historiografije u kojem se prvi put

878 V. “Predmetni registar” srpskog prijevoda ove knjige: Ernst BRAJZAH, *Istoriografija stari vek srednji vek, novo doba* (prev. Nevena Mrdenović), Beograd 2009., 637–638.

879 Mirjana GROSS, *Suvremena historiografija. Korijeni, postignuća, traganja*, Zagreb 2001., 18.

880 Među više takvih izdanja koja su mi pri ruci, izdvajam: David MACEY, *The Penguin Dictionary of Critical Theory*, London 2001. Rječnik sadržava pojmove *histoire événementielle*, *historical materialism*, *historicism*, *Historikerstreit*, *history from below*, *History Workshop*, ali nema ni *history*, pa ni *historiography* (isto, 182–187).

dosljedno propitalo promjene u historijskoj znanosti i društvu, a koje su, prema autoru, povjesničara sve više činile profesionalcem u svijetu sve "razmrvljenijeg rada", da parafraziramo Georgesa Friedmana, umjesto znanstvenikom, u skladu s prosvjetiteljskim idealom poznanstvenjenja čovjekova odnosa prema povijesnosti svoje vrste.⁸⁸¹ On nam je olakšao razumjeti da su povjesničari upravo kao historiografi: s jedne strane, profesionalno veliki konzumeristički dobitnici u svijetu "globalnog sela" (Marshall McLuhan), tj. u svijetu u kojem se sve može historizirati, ali i u svijetu bez početka i kraja povijesti i u kojem je logika prezentizma jedina koja je u svakodnevici dobitnička, a, s druge strane, veliki gubitnici u stalnoj trci za novim "režimima historičnosti" (François Hartog). Stalno propitivanje odnosa između ljudskih poimanja prošlosti, sadašnjosti i budućnosti supstituiralo je potrebu za historijskom znanošću u modernom poimanju u potrebu za kulturom sjećanja i pamćenja, odnosno, u konačnici, za "politikom povijesti". Iako historiografiju u digitalnoj epohi odavno više ne čini samo "pismeno izlaganje rezultata istraživanja", teško da će danas itko više tvrditi kako je multipliciranje iskustvenih perspektiva, kulturno relativiziranje svih vrijednosti ne samo europocentričnog nego i sinocentričnog ili bilo kojeg drugog – "centrizma" svijet učinilo ravnopravnijim, slobodnijim, pravednijim, manje sklonim nasilju itd. Moglo bi se ustvrditi suprotno, tj. da je sve globaliziraniji svijet sve opterećeniji serijama lokalnih nasilja i ratova koje, zahvaljujući globalnim medijima, ako ništa drugo, svakodnevno živimo u vlastitim domovima. Drugim riječima, ova knjiga, koja prezentira autorski izbor tekstova nastalih od početka 1990-ih godina doslovno do danas, pristrano, osobno svjedoči o promjenama u poimanjima "zanata povjesničara" (Marc Bloch) u svijetu koji se stalno mijenja, ali ne nužno i napreduje, nego isto tako i nazaduje prema načelima koje sâm ne prestaje propitivati. A 1989., u toj *annus mirabilis* (*miracle year*, *Wunderjahr* itd.) "pada Berlinskog zida" itd., sve se činilo drugačijim pa je danas uistinu nemoguće reći otkuda toliko novih zidova, i to ne samo izvan europskih granica nego i u samoj Europskoj uniji, među državama-članicama zajednice koja bi trebala biti globalni model izlaska iz pakla načela *homo homini lupus est* ili *natio nationi lupa est*.

Izričaj "u tranziciji" – nasuprot pojmu "historiografija" – ovdje je autoironijski konotiran. Naime, započinjući svoju akademsku karijeru, kasnih 1970-ih godina, kao mlad povjesničar s puno sam se žara bio upustio u bav-

881 Peter NOVICK, *That Noble Dream. The "Objectivity Question" and the American Historical Profession*, Cambridge University Press, 1988.

ljenje jednom od tada intelektualno najizazovnijih (post)marksističkih rasprava o prijelazu iz feudalizma u kapitalizam. Rijetko je koga tada u Jugoslaviji među stručnjacima zanimala ta rasprava, a ja sam – iskoristivši priliku koja mi se ukazala – objavio problemski fokusiran izbor tekstova.⁸⁸² Za mene osobno bilo je to presudno formativno akademsko iskustvo jer sam ušao u problematiku refeudalizacije i drugog kmetstva, bez čega je, i po mome današnjem mišljenju, nemoguće kritički razmišljati o južnoslavenskim nedovršenim i/ili promašenim modernizacijama.⁸⁸³ Nakon 1989. godine, ova je rasprava – utemeljena u različitim, nerijetko međusobno isključivim čitanjima Karla Marxa – bila u biti zaboravljena, da bi u nizu posljednjih godina ponovno oživjela.

U međuvremenu je inicijalno poimanje tranzicije dobilo potpuno drugačije značenje “povratka iz socijalizma (češće – komunizma) u kapitalizam”. Dakako da nitko to tako doslovno ne kaže jer nije *politically correct* izravno povezivati ljudska prava, liberalnu demokraciju, tržišnu privredu i logiku profita tako da se o tranziciji često govori, a da nije potpuno jasno o čemu je sve riječ i koji su sve procesi u pitanju te kako se očituju. Binarna opreka totalitarizam – demokracija u globalnim odnosima teško da je igdje održiva, tim manje što se i u samoj Europskoj uniji sve češće govori o postliberalnoj demokraciji. S druge strane, građani Hrvatske nisu jedini u Europi koji se svakodnevno suočavaju s optužbama iz vodećih slojeva društva – koji su nerijetko i sami postkomunistički produkt – da nisu “raščistili” s komunističkim “baucima”, da plagiramo *Komunistički manifest* Karla

882 “Rasprava o prelazu iz feudalizma u kapitalizam”, *Marksizam u svetu*, 2/1979., V–XIX, 1–188. Knjiga *The Transition from Feudalism to Capitalism* s uvodom Rodneyja Hiltona bila je prvi put objavljena u Londonu 1976. godine, ali s donekle drugačijim izborom aktera u raspravi. *Post factum* drago mi je uočiti da sam, za razliku od priređivača, uvrstio Roberta Brennera, koji je u međuvremenu postao jedan od najdugovječnijih među utjecajnim globalnim historičarima u postmarksističkoj kulturi mišljenja.

883 Pojam “modernizacija” shvaćam u osnovi na način na koji ga je definirao Shmuel Eisenstadt u svome globalno citiranom članku “Multiple Modernities” (*Daedalus*, 129/2000., br. 1, 1–29), a koji tvrdnjom da modernost i pozapadnjivanje nisu identični uvodi, pored ostalih, marksističke kontroverze u samu jezgru epochalnih modernizacijskih izazova. V. hrvatski prijevod ovog članka: Shmuel N. EISENSTADT, “Mnogostruke modernosti”, u: Drago ROKSANDIĆ (ur.), *Uvod u komparativnu historiju*, Zagreb 2004., 219–244.

Pojam “rani novi vijek”, koji je danas pitanje akademske rutine u historiografiji, mnogo je mlađi nego što bi manje upućeni mogli misliti i jednim svojim važnim izvoristom nastao je iz tradicije rasprava o prijelazu iz feudalizma u kapitalizam. Danas se to u većini ranonovjekovnih priručnika nerado priznaje. V. Anette VÖLKER-RASOR (ur.), *Rani novi vijek*, Zagreb 2016. Winfried Schulze registrira na margini svog “Poziva u rani novi vijek”: “Čini se da europski rani novi vijek ima posebnu važnost ponajprije kao povijesni razvojni model prijelaza iz agrarnog u industrijsko društvo, na njemu se mogu izvršno proučavati preduvjeti tog procesa. To je ponajprije fasciniralo marksističke povjesničare koji su postavili pitanje o faktorima prijelaza iz feudalizma u kapitalizam” (*isto*, 10–11).

Marxa. S treće strane, kako tranzicija sve duže traje, a temeljna društvena pitanja nerijetko ostaju i dalje otvorena, jedino što ostaje u horizontima više generacija jest prijelazno stanje kao trajno, pri čemu je sve nejasnije odakle se kreće i kuda se zapravo ide, ako je to danas uopće važno. S četvrte strane, kao što smo već rekli, promjene u svijetu u posljednjih tridesetak godina posvuda su dalekosežne, a da nije uvijek jasno je li riječ o “napretku” ili “nazatku”. Dakle, tranzicija nam je “sudbina” (opet, “sudbina”, ali ne kao nekoć).

Neki će čitatelji vjerojatno steći dojam da ovaj autorski pogovor nema puno ili da uopće nema veze sa sadržajem štiva, koji će im se možda učiniti kao jedva prikrivena žal za jugoslavenskim *paradise lost*. O tome nema govora. Autor ovih radova bio je kao mlad brodelijanac mišljenja da je jugoslavensko društvo u “totalnoj krizi” koja, dakle, nije samo bila ustavna ili politička, ili ne znam kakva sve parcijalno ne, nego uistinu “totalna”, svrstavajući se time među oficijelno ironizirane “krizologe”. Nije to bar u mom slučaju bio izraz nepriznavanja povijesnog legitimiteta južnoslavenske zajednice ravnopravnih, pa ni pomanjkanja uvjerenja u kreativne potencijale socijalističkog samoupravljanja, dakako, otvorenog prema imperativima razvojnih trendova u svijetu, koji su išli u smjeru sve većih preraspodjela moći i bogatstva u svijetu. Bio je to izraz dubokog nepovjerenja u vodeće slojeve poretka, koji su nerijetko ideologijskim floskulama zamračivali drame koje su se zbivale pred očima čitava društva. Na koncu konca, svakome trijeznom bilo je jasno da su razvojne razlike “od Triglava do Đevđelije” sve veće, da je jedna od najvećih armija u Europi, Jugoslavenska narodna armija, sve veća, a pod sve manjim javnim nadzorom nakon što je 1980. godine ostala bez svoga “vrhovnog komandanta”, da su svakovrsne promjene u svijetu sve brojnije i ubrzanije, a “jugoslavenska sinteza” sve bljeđa i autističnija. Dakle, ključno je pitanje bilo kako izbjeći rat kada se poredak počne dekomponirati po raznim svojim šavovima, a na prvom mjestu nacionalnim. Izbjeći rat, bila je autorova opsesija.⁸⁸⁴ Ona je racionalno podrazumijevala i kritički odnos i prema prošlosti, i prema suvremenosti (tadašnjosti), i prema poimanjima budućnosti. Dakle, bila je u osnovi spominjani “režim historičnosti”. U vremenskoj perspektivi, bile su to iluzije.

U perspektivi još dužih trajanja, imajući na umu pitanja koja su bila u korijenu raspada SFR Jugoslavije, a koja su u međuvremenu postala još veći civilizacijski izazov, stvari izgledaju drugačije. Danas je jedino izvje-

884 D. ROKSANDIĆ, *Protiv rata. Prilozi povijesti iluzija*, Zagreb 1996.; ISTI, *U NIN-u i Danasu*, Zagreb 2011. U obama slučajevima riječ je o izdanjima Srpskog kulturnog društva Prosvjeta.

sno: "Nema povratka na staro!" Problem je što je sve spornije, što je to sve "staro" i, ako je već izvjesno da nema povratka, kuda treba krenuti. Povjesničar moderne epohe ne može pobjeći od ovih pitanja, ali ne može biti sveznalica, a još manje prorok. Njegova je najveća šansa kritički dijalog u kojem će svojim znanjima i umijećima, potrebama i imaginacijama biti jedan od sudionika u kreiranju održivih alternativa, lokalno i globalno, tj. globalno kao čovjek svoje zajednice, ali i kao građanin svijeta, ma kako neznan, ipak kao akter humanizacije odnosa među ljudima.

Tome je posvećena i ova moja knjiga. Imajući navedeno na umu, a čitajući bilo koji od uvrštenih priloga, kao i cjeline, pa i redoslijede u koje sam ih ovom prilikom usustavio, preporučuje se čitatelju da imaginira kontekste u kojima su tekstovi nastajali, zašto su nastajali, o čemu govore, a o čemu ne govore, a da ipak ne šute, ali i o čemu i zašto šute. U tom sam smislu i danas dužnik svima koji su bilo kada i na bilo koji način imali udjela u nastajanju i objavljivanju uvrštenih priloga. Uistinu ih je mnogo da bih ih mogao pojedinačno navoditi. Napraviti ću samo jednu iznimku, navodeći svoju suurednicu u Biblioteci "Desničini susreti", Ivanu Cvijović Javorina, s kojom sam radio istraživanje "Profesori Filozofičko-historičkog odjela Mudroslovnog fakulteta Sveučilišta Franje Josipa I. u Prvom svjetskom ratu", koje je u elementarnoj formi uvršteno u ovaj izbor.

Zahvaljujem Srpskom kulturnom društvu Prosvjeta u Zagrebu što je ovu knjigu uvrstilo u svoj izdavački program te recenzentima, profesorima dr. sc. Slavenu Ravliću s Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i dr. sc. Aleksandaru Jakiru s Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, koji su svojim sadržajnim i poticajnim recenzijama pridonijeli kvaliteti knjige. Zahvaljujem svima koji su radili na pripremi rukopisa za tisak, a to su prije svega lektorica, korektorica i autorica pregleda korištenih izvora i literature te kazala dr. sc. Samanta Paronić, dizajner i tehnički urednik Dejan Dragosavac i, na koncu, urednik Čedomir Višnjić, koji mi je i predložio da jedan svoj rukopis ove godine ponudim Prosvjeti, a na čemu sam mu uistinu zahvalan. Sve troje su, svatko na svoj način, pridonijeli da ova knjiga dosegne kvalitetu kojom se pojavljuje u javnosti.

Na kraju, najviše sam dužan zahvaliti svojoj supruzi prim. dr. sc. Spomenki Tomek-Roksandić i svojim unucima Karlu i Grguri Vidlički, koji su sve troje i ovom prilikom imali puno strpljivosti za ono što radim, pa i onda kada im to nije bilo baš lako podnijeti.

Zagreb, 2. listopada 2018.

Drago Roksandić

BIBLIOGRAFIJA UVRŠTENIH RADOVA

P ojedinačni radovi, uvršteni u *Historiografiju u tranziciji*, prvi put su objavljeni u sljedećim izdanjima:

1. Historijski revizionizam i/ili južnoslavenske historiografije poslije raspada Jugoslavije:

“Historijski revizionizam i/ili južnoslavenska historiografija poslije raspada Jugoslavije”, u: *Politička upotreba prošlosti. O istorijskom revizionizmu na postjugoslovenskom prostoru* (ur. Momir Samardžić, Milivoj Bešlin i Srđan Milošević), Novi Sad 2013., 27–32.

2. Povijesno sjećanje ili povijesni zaborav? Prilozi raspravi o političkoj kulturi u Srbiji:

“Povijesno sjećanje ili povijesni zaborav. Prilozi raspravi o političkoj kulturi u Srbiji”, u: *Zbornik Janka Pleterskog* (ur. Oto Luthar i Jurij Perovšek), Ljubljana 2003., 623–628.

3. O manjinskom legitimitetu i legalitetu: Srbi u Hrvatskoj između lojalnosti, neposlušnosti i pobune (1989. – 1990.):

“O manjinskom legitimitetu i legalitetu: Srbi u Hrvatskoj između lojalnosti, neposlušnosti i pobune 1989.-1990.”, u: *Iz hrvatske povijesti 20. stoljeća / Iz hrvatske zgodovine 20. stoletja* (ur. Iskra Iveljić, Stjepan Matković i Žarko Lazarević), Ljubljana 2012., 147–174.

4. Nacionalni sukobi u Titovoj Jugoslaviji – tabu?:

“Nationale Konflikte in Titos Jugoslawien – ein Tabu?“, u: Peter Bettelheim i Robert Streibel (ur.), *Tabu und Geschichte. Zur Kultur des kollektiven Erinnerens*, Wien 1994., 100–128.

5. **Diskursi hrvatskog antifašizma i izazovi povijesnog pamćenja i zaborava:** “Diskursi hrvatskog antifašizma i izazovi povijesnog pamćenja i zaborava (1941. – 2005.)”, u: *Zbornik Nikše Stančića* (ur. Iskra Iveljić), Zagreb 2011., 361–368.
6. **Pamćenje i kultura povijesnog mišljenja – baština hrvatskog antifašizma 1945. – 2005.:** “Pamćenje i kultura povijesnog mišljenja – baština hrvatskog antifašizma 1945.-2005.”, u: *1945.: razdjelnica hrvatske povijesti*, Zagreb 2005., 37–44.
7. **Ustanak u Hrvatskoj ljeti 1941. godine: kultura ili kulture pamćenja od 1945. do 1991. godine:** “Ustanak u Hrvatskoj u ljeto 1941.: Kultura ili kulture pamćenja od 1945. do 1991. godine?”, u: *Spomenica Renea Lovrenčića* (ur. Damir Agičić, Drago Roksandić i Tvrtko Jakovina), Zagreb 2015., 307–321.
8. **“Bratstvo i jedinstvo” u političkom govoru jugoslavenskih komunista 1919. – 1945. godine”:** “‘Bratstvo i jedinstvo’ u političkom govoru jugoslavenskih komunista 1919.–1945. godine”, u: Olga Manojlović Pintar i dr. (ur.), *Tito – viđenja i tumačenja*, Beograd 2011., 28–42.
9. **Jugoslavenstvo prije stvaranja Jugoslavije:** “Jugoslavenstvo prije Jugoslavije”, u: *Jugoslavija u istorijskoj perspektivi*, Beograd 2017., 27–54.
10. **Nezavisna Država Hrvatska u kotarevima Glina i Vrginmost (travanj 1941. – siječanj 1942.): prostorne i vremenske logike nasilja:** “Nezavisna Država Hrvatska u kotarevima Glina i Vrginmost (travanj 1941. – siječanj 1942.): prostorne i vremenske logike nasilja”, u: Kornelija Ajlec, Bojan Balkovec i Božo Repe (ur.), *Nečakov zbornik: procesi, teme in dogodki iz 19. i 20. stoletja*, Ljubljana 2018., 271–308
11. **O tragediji, traumi i katarzi: Srbi u jasenovačkom logoru, 1941. – 1945. godine:** “O tragediji, traumi i katarzi: Srbi u jasenovačkom logoru, 1941. – 1945. godine”, u: Tea Benčić Rimay (ur.), *Spomen područje Jasenovac / Jasenovac Memorial Site*, Jasenovac 2006., 72–105.
12. **Prvi svjetski rat – povijest mržnje u Jugoistočnoj Europi?:** “The First World War. A History of Hatred in South-East Europe”, u: Marijan Bobinac, Johanna Chovanec, Wolfgang Müller-Funk i Jelena Speicer (ur.), *Postimperiale Narrative im zentraleuropäischen Raum*, Tübingen 2018., 143–152.

13. **O stanju humanističkih znanosti u Istočnoj i Srednjoj Europi:**
 “Chinesische Mauer. Kroatiens Mittellage und die Konkurrenz der Kulturen”,
Frankfurter Allgemeine Zeitung. Geisteswissenschaften, br. 255, 2. II. 1994., 5.
14. **Krležina Enciklopedija Jugoslavije između euroskepticizma i euronormativizma:**
 “Krležina Enciklopedija Jugoslavije između euroskepticizma i euronormativizma: prilog poznavanju početaka Krležina projekta Enciklopedije Jugoslavije”, *Studia lexicographica*, 8/2014., br. 2 (15), 5–22.
15. **Zagrebački Filozofski fakultet u revolucionarnoj tranziciji (1945. – 1948.):**
 “Zagrebački Filozofski fakultet u revolucionarnoj tranziciji (1945.-1948.)”,
Desničini susreti 2009. Zbornik radova (ur. Drago Roksandić, Magdalena Najbar-Agičić i Ivana Cvijović-Javorina), Zagreb 2011., 163–176.
16. **Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske (Topusko, 25. – 27. lipnja 1944.): između “mjesta pamćenja” i kritičke refleksije:**
 Drago Roksandić i Vlatka Filipčić Maligec, *Kultura hrvatskog antifašizma. Prvi kongres kulturnih radnika Hrvatske (Topusko, 25. – 27. lipnja 1944.): između “mjesta pamćenja” i kritičke refleksije*, Zagreb 2016.
17. **Profesori Filozofičko-historičkog odjela Mudroslovnog fakulteta Sveučilišta Franje Josipa I. u Prvom svjetskom ratu** (u suradnji s Ivanom Cvijović Javorina):
 “Profesori Filozofičko-historičkog odjela Mudroslovnog fakulteta Sveučilišta Franje Josipa I. u Prvom svjetskom ratu”, *V. kongres hrvatskih povjesničara. Krize, sukobi i solidarnost u povijesnoj perspektivi. Zbornik sažetaka* (ur. Damir Agičić, Tomislav Galović i Željko Holjevac), Zagreb 2016., 163.
18. **Nikola Tommaseo (1802. – 1874.) u povijesnoj perspektivi: hrvatske i srpske kulturne i nacionalnoideološke apropijacije:**
 “Niccolò Tommaseo: prospettiva storica sulle appropriazione culturali e ideologico-nazionali croate e serbe”, u: Francesco Bruni (ur.), *Niccolò Tommaseo: popolo e nazioni. Italiani, corsi, greci, illirici*, Roma – Padova 2004., 625–639.
19. **Sava Mrkalj, zagrebački eminens:**
 “Sava Mrkalj, zagrebački eminens”, u: Gordana Ilić Marković, Anna Kretschmer i Miloš Okuka (ur.), *An den Anfängen der serbischen Philologie*, Frankfurt am Main 2012., 129–146.
20. **Gerasim Zelić – Homo Mediterraneus?:**
 “Gerasim Zelić – Homo Mediterraneus?”, *Prosvjeta: novine za kulturu*, 142/2018., 22–29.

21. **Hrvatska i europska Njemačka, s nadom:**
"Croatie. L'espoir", u: Michel Korinman (ur.), *L'Allemagne vue d'ailleurs*, Paris 1992., 227-239.
22. **Kontroverze o njemačkoj kulturnoj orijentaciji u hrvatskom narodnom preporodu:**
njemački jezik u hrvatskoj svakodnevici (1835. – 1848.):
"Kontroverze o njemačkoj kulturnoj orijentaciji u hrvatskom narodnom preporodu: njemački jezik u hrvatskoj svakodnevici, 1835.-1848.", *Historijski zbornik*, LX/2007., 65-81.
23. **Hrvatska vojna krajina u austrijskoj i francuskoj geostrategiji (1789. – 1815.). Usporedba:**
"Hrvatska vojna krajina u austrijskoj i francuskoj geostrategiji (1789.-1815.). Usporedba", u: *Zbornik Ivana Mimice: u povodu 70. rođendana* (ur. Živko Bjelanović i Šime Pilić), Split 2003., 253-273.
24. **"Prosvijećena" modernizacija i tolerancija u Habsburškoj Monarhiji u 18. stoljeću:**
problemi pristupa – konfliktni koncepti i kontradiktorne prakse:
"Prosvijećena' modernizacija i tolerancija u Habsburškoj Monarhiji u 18. stoljeću: problemi pristupa – konfliktni koncepti i kontradiktorne prakse", *Tabula: časopis Filozofskog fakulteta, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli*, 12/2014., 205-215.
25. **Ulomci iz sjećanja na profesora Renea Lovrenčića:**
"Ulomci iz sjećanja na profesora Renea Lovrenčića", u: *Spomenica Renea Lovrenčića* (ur. Damir Agičić, Drago Roksandić i Tvrtko Jakovina), Zagreb 2015., 51-62.
26. **Sjećanje na prof. dr. Đorđa Stankovića (Sloboština, 21. siječnja 1944. – Beograd, 9. kolovoza 2017.):**
"Sjećanje na prof. dr. Đorđa Stankovića (Sloboština, 21. I. 1944. – Beograd, 9. 8. 2017.)", *Prosvjeta: novine za kulturu*, 142/2018., 56-57.

BILJEŠKA O AUTORU

Drugo Roksandić (Petrinja, 1948.), do 30. IX. 2018. godine redoviti profesor u trajnom zvanju na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, predstojnik Katedre za povijest Srednje i Jugoistočne Europe, voditelj Ranonovovjekovnog modula Diplomskog studija te nositelj poslijediplomskog doktorskog kolegija "Teorije i metode u modernoj i suvremenoj historijskoj znanosti". Voditelj je projekta "Triplex Confinium" (od 1996.) i fakultetskog Centra za komparativnohistorijske i interkulturalne studije /CKHIS/ (od 2014.), gdje od 2005. godine kontinuirano također vodi Program društveno-humanističkih i kulturoloških istraživanja "Desničini susreti" (<http://ckhis.ffzg.unizg.hr/>). U ovom desetljeću bio je programski voditelj projekta Sveučilišta u Zagrebu "Jankovic Castle", koji je financirala Europska unija (2011. – 2014.) (<http://kula-jankovica.unizg.hr>) i član projekta "Phantomgrenzen" na Sveučilištu Humboldt u Berlinu itd. Član je Hrvatskog društva pisaca. Nakon umirovljenja član je Vijeća CKHIS-a. Novija izdanja, pored ostalih naslova, uključuju: Latinka Perović, Drago Roksandić i dr. (ur.), *Jugoslavija u istorijskoj perspektivi*, Beograd 2017.; *Iluzije slobode. Oglеди o Vladanu Desnici*, Zagreb 2017.; Drago Roksandić i Vlatka Filipčić Maligec, *Kultura hrvatskog antifašizma*, Zagreb 2016.; *U NIN-u i Danasu*, Zagreb 2011.; Daniel Baric, Jacques Le Rider i Drago Roksandić (ur.), *Mémoire et histoire en Europe centrale et orientale*, Rennes 2010. itd. Nositelj je dvaju francuskih odličja: časnik reda akademske palme (*Officier dans l'Ordre des Palmes Académiques*, 2004.) i časnik nacionalnog reda za zasluge (*Officier dans l'Ordre National du Mérite*, 2014.). Detaljnije, za razdoblje do 2008. godine, vidjeti: Hrvoje Petrić, "Živjeti *Triplex Confinium* (u povodu 60. godišnjice rođenja prof. dr. sc. Drage Roksandića)", *Ekonomska i ekohistorija*, 4/2008., br. 4, 151-231.

Djelo čine radovi koji su nastali u rasponu od 1992. do 2018. godine, a zajedničko im je obilježje svojevrsan profesionalni nonkonformizam, nezaziranje od "vrućih" tema, teorijska inovativnost i nadasve dijaloška otvorenost. Na temelju razmjerno velikog broja problemski različitih tekstova, nastalih u dva i pol desetljeća, djelo predstavlja autentično osobno svjedočanstvo o promjenama koje se zbivaju u hrvatskoj historiografiji u razdoblju nakon stjecanja državne nezavisnosti. Kako sâm autor navodi u pogovoru ("Zašto ovakav izbor?"), djelo predstavlja svojevrsno autorsko svjedočenje "o promjenama u poimanju 'zanata povjesničara' (Marc Bloch) u svijetu koji se neprekidno mijenja, iako ne nužno i napreduje, nego isto tako i nazaduje, prema načelima koje sam ne prestaje propitivati".

— Prof. dr. sc. Slaven Ravlić

Ovom recenzentu čini se da bi se kao nit koja povezuje većinu ovdje prikupljenih historiografskih promišljanja i istraživanja, koji su svoje prvo izdanje doživjeli u znanstvenim zbornicima, časopisima i drugim publikacijama objavljenima širom Europe (u Beču, Tübingenu, Frankfurtu, Rimu, Parizu) i na cijelom prostoru bivše jugoslavenske države (u Novom Sadu, Ljubljani, Zagrebu, Beogradu, Jasenovcu, Splitu i Puli), moglo označiti bavljenje – kako se na jednome mjestu u kontekstu rasprave o političkoj kulturi navodi – raznim inačicama konkretnohistorijskog odnosa nacionalizma i demokracije u zemljama zakašnjele ili promašene modernizacije.

— Prof. dr. sc. Aleksandar Jakir

SKD Prosvjeta
Cijena 150 kn

ISBN 978-953-7611-88-0

DRAGO ROKSANDIĆ
Historiografija u tranziciji